

**INSTRUMENTS OF GOVERNMENT REGULATION FOR
FULFILLMENT OF UKRAINE'S INTEGRATION POTENTIAL**

**ІНСТРУМЕНТИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ
РЕАЛІЗАЦІЇ ІНТЕГРАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ**

Svitlana Radziyevska¹

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-297-5-12>

Abstract. The goal of the research is to substantiate the necessity for more efficient usage of the state economic policy measures to ensure the fulfillment of Ukraine's integration potential. Successful revision and implementation of tariff and non-tariff instruments should be aimed at better foreign trade regulation resulting in domestic producers protection on the Ukrainian market, their competitiveness enhancement on the world markets, as well as the growth of the national economy and the improvement of the well-being of the Ukrainian citizens. To achieve the goal, the following tasks are solved: 1) to reveal the essence of the high-quality foreign economic policy as the key factor for improving the competitiveness of the national economy taking into account the strategic goals, indicated in *the National Economic Strategy for the period up until 2030*, approved by the Cabinet of Ministers of Ukraine; 2) to summarize the theoretical-methodological and organizational-practical aspects of the use of a wide range of protective trade policy measures by various countries in order to capture new markets and to strengthen their positions on the already captured ones in the context of trade wars and integration processes development; to underline that the economic policy of Ukraine is to be more flexible and responsive to challenges caused by the geo-economic processes; 3) to analyze the formation of the integration potential of Ukraine in view of all the free trade agreements (FTAs), concluded since the country's independence; to identify the obstacles on the way to fulfilling Ukraine's integration potential and to justify the need to revise, deepen, expand, or abandon some FTAs; 4) to determine the prospects for

¹ Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
National Academy of Management, Ukraine

Ukraine's integration potential realization as the prospective member of the European Union (EU), to examine the possibilities of expanding the geographical presence of the Ukrainian products, paying special attention to the trade agreements, concluded by the EU, especially with countries and regional blocks in Asia and Africa where Ukraine's exports are to be increased according to the calculations. Obtaining the status of a full member of the EU opens up for Ukraine the possibilities of its inclusion in all those agreements concluded by the EU. However, in the case of Ukraine's joining the EU, the consequence is that all agreements signed by Ukraine before obtaining the EU membership, upon accession to the EU, will either acquire the status of the EU agreements or lose legal force. Still, before becoming a full member of the EU, Ukraine can conclude FTAs guided by its own interests. Therefore, state power authorities, accountable institutions, all responsible for carrying out foreign trade policy, should use the opportunities to defend the interests of the national producers during the revision of the concluded FTAs, the negotiations before signing new FTAs, as well as during the revision of the conditions of membership in the World Trade Organization. The new state economic policy is to be taken more seriously in terms of its practical implementation.

1. Вступ

В сучасних умовах поглиблення світових інтеграційних процесів, що супроводжується загостренням суперечностей глобалізації та регіоналізації актуальності набуває проблема ефективного використання інтеграційного потенціалу держави, яка вимагає удосконалення державного регулювання у сфері зовнішньої економіки оскільки полягає у формуванні та підтримці зовнішньоекономічних зв'язків України з іншими державами та регіональними інтеграційними об'єднаннями і включає комплекс напрямів, форм, методів, спрямованих на переміщення матеріальних, фінансових, інтелектуальних ресурсів між країнами-партнерами з метою реалізації національних інтересів у глобальному економічному просторі.

Глобалізація світової економіки призводить до посилення конкуренції в усіх сферах суспільного життя. Домогтися успіху в конкурентній боротьбі може лише сильна ефективна держава, здатна забезпечити вітчизняним компаніям переваги в системі світових господарських

зв'язків, тобто сприяти забезпеченню їх конкурентоспроможності [1, с. 43]. Як теорія, так і практика засвідчують, що ключову роль у забезпеченні українським компаніям вищезазначених преференцій відіграє зовнішньоторговельна політика держави, яку розробляють, беручи до уваги динаміку розвитку як національного, так і світового ринків, а також зважаючи на інтеграційні зв'язки й взаємовідносини із основними торговельними та стратегічними партнерами, представленими державами та їх об'єднаннями.

Зовнішньоекономічна політика України має бути гнучкою і реагувати на зміни, спричинені геоекономічними процесами, саме тому Україні необхідно навчитися використовувати можливості щодо відстоювання інтересів національних виробників як під час перегляду укладених угод про зони вільної торгівлі, так і при виконанні правил Світової організації торгівлі (СОТ) та здійснювати кроки щодо реалізації власних національних економічних інтересів.

Мета статті – обґрунтування більш ефективного використання інструментів державного регулювання формування та реалізації інтеграційного потенціалу України для прискорення зростання національної економіки з метою підвищення її конкурентоспроможності на світових ринках і покращення добробуту її громадян.

Для досягнення мети вирішуються такі завдання: 1) розкрити сутність удосконалення ефективності зовнішньоекономічної діяльності України як ключового чинника підвищення конкурентоспроможності національної економіки в контексті державної економічної політики, затвердженої у Національній економічній стратегії на період до 2030 року; 2) узагальнити теоретико-методологічні та організаційно-практичні аспекти особливостей використання широкого кола засобів тарифного і нетарифного регулювання різними країнами в умовах поглиблення світових інтеграційних процесів; 3) проаналізувати формування інтеграційного потенціалу України, виявити перешкоди на шляху його зміцнення та обґрунтувати необхідність перегляду, поглиблення, розширення або відмови від вже укладених угод про створення зон вільної торгівлі; 4) визначити перспективи реалізації інтеграційного потенціалу України як держави-кандидата у члени ЄС, які полягають у вивченні можливостей щодо розширення географічної присутності українських товаровиробників, зокрема шляхом

укладання нових угод про ЗВТ як з країнами, так і з їх регіональними об'єднаннями, беручи до уваги торговельні угоди ЄС.

2. Зовнішньоекономічна політика України: сутність та ефективність

Ефективність державного регулювання визначається здатністю держави задовольняти потреби соціально-економічного розвитку при наявному економічному потенціалі країни, а також за допомогою всебічного розвитку та удосконалення останнього [2, с. 34]. Загострення суперечностей глобалізації та регіоналізації, суттєвий вплив світових інтеграційних процесів на соціально-політичні та економічні процеси всередині держави вимагають перегляду та вдосконалення організації, змісту, форм, методів державного впливу та ставлять якісно нові завдання перед системою державного управління загалом та державним регулюванням розвитку інтеграційного потенціалу України зокрема.

Беручи до уваги вищезазначене, варто підкреслити, що *в умовах глобалізації у національних держав і їх систем управління актуалізується функція забезпечення конкурентоспроможності, що практично тотожне забезпеченню політичного і економічного суверенітету*. Причому конкурентоспроможності не лише економіки, що оцінюється з позиції основних макроекономічних показників (ВВП країни, ВВП на душу населення, темпи приросту ВВП та ін.), а й порівнянності матеріального і соціального стану людини в державі, якості життя населення. Адже сучасні засоби комунікації дають змогу людям зіставляти рівень життя, соціального забезпечення населення, розвитку освіти та медичного обслуговування у власній країні з іншими державами [1, с. 43].

Слід констатувати, що *державна стратегія нерозривно пов'язана з державною політикою* як засобом її реалізації. Державна стратегія визначає курс держави на розподіл обмежених ресурсів для досягнення визначених довгострокових цілей – п'ять та більше років, а державна політика визначає загальні середньострокові орієнтири – один-п'ять років – для дій та прийняття рішень, які полегшують досягнення стратегічних цілей [3, с. 134].

3 березня 2021 року відповідно до пункту 1 частини першої статті 20 Закону України «Про Кабінет Міністрів України» з метою забезпечення проведення державної економічної політики Кабінет

Міністрів України затвердив *Національну економічну стратегію на період до 2030 року* [4]. Згідно із **Напрямом 5. Міжнародна економічна політика і торгівля** Національної економічної стратегії, «*Візія напрям:* Україна – впливовий учасник міжнародних економічних відносин, надійний економічний партнер у світі.

Стратегічні цілі за напрямом:

- забезпечення взаємовигідної торгівлі з країнами світу та досягнення розширеного доступу до зовнішніх ринків;
- підвищення конкурентоспроможності українських товарів та послуг, створення позитивного іміджу країни та забезпечення присутності українських виробників на міжнародних ринках;
- модернізація прикордонної інфраструктури та забезпечення ефективного митного регулювання;
- впровадження збалансованої імпоротної політики з комплексною оцінкою потенційного впливу, яка стимулюватиме переважно інвестиційний, а не споживчий імпорт» [4, с. 59].

Місія керівництва України в контексті Національної економічної стратегії на період до 2030 року – створити можливості для реалізації наявного географічного, ресурсного та людського потенціалу країни для забезпечення добробуту, самореалізації, безпеки та свобод кожного громадянина України через інноваційне випереджаюче економічне зростання [5].

Очевидно, що кожна держава світу в рамках участі у зовнішньоекономічних відносинах провадить зовнішньоекономічну політику, у тому числі й у сфері зовнішньої торгівлі, при цьому цілком логічним є той факт, що ефективне використання інструментів державного регулювання формування і реалізації інтеграційного потенціалу посідає у відповідних державних політиках значне місце.

Наведемо визначення державної політики відомого українського вченого І.В. Розпутенка. Державна політика (англ. Public Policy, State Policy) – дії системи органів державної влади згідно із визначеними цілями, напрямками, принципами для розв’язування сукупності взаємопов’язаних проблем у певній сфері суспільної діяльності. **Державна політика** – пропонувані курси діяльності уряду для задоволення потреб чи використання можливостей, сформульований із зазначенням очікуваних результатів та їх впливу на наявний стан справ і

конкретне розв'язання проблем. У контексті політичного процесу потрібно: чітко сформулювати державне бачення майбутнього (ідеал, ідея, ідеологія); сформулювати механізми реалізації; визначити цілі (довгострокові, середньострокові, короткострокові); здійснити стратегічне планування; розробити різні варіанти політики; прийняти політичне рішення; провести кампанію на підтримку політики; реалізувати політику відповідно до зазначених термінів; оцінити вплив політики [6, с. 144–145].

Вироблення державної політики є послідовним процесом виокреслення складових гуманітарної, соціальної, економічної мозаїки, які логічно поєднуються і доповнюють одна одну. Отже, *ефективність державної політики, як і державного управління, полягає в поліпшенні якості життя громадян, у гарантуванні соціальної стабільності, забезпеченні національної безпеки країни* [6, с. 144–145]. Як слушно підкреслює Є.М. Білоусов, *зовнішньоекономічна політика держави – це діяльність держави, спрямована на розвиток та регулювання економічних відносин з іншими країнами, а її впровадження передбачає визначення стратегічних цілей держави у зовнішньоекономічних відносинах загалом та з окремими країнами і групами країн, а також вироблення методів й засобів, що забезпечують досягнення поставлених цілей і збереження згодом досягнутих результатів* [7, с. 72].

Згідно із *Розділом I Статті 10 Основні напрями економічної політики держави Господарського кодексу України*, «основними напрямками економічної політики, що визначаються державою, є *структурно-галузєва політика, інвестиційна політика, амортизаційна політика, політика інституційних перетворень, цінова політика, антимонопольно-конкурентна політика, бюджетна політика, податкова політика, грошово-кредитна політика, валютна політика, зовнішньоекономічна політика*» [8].

У вищезазначеному документі проголошується, що *зовнішньоекономічна політика «спрямована на регулювання державою відносин суб'єктів господарювання з іноземними суб'єктами господарювання та захист національного ринку і вітчизняного товаровиробника»*. Українські науковці І.В. Орлов та В.В. Ксендзук, аналізуючи визначення, наведене у законодавстві, відзначають, що воно повною мірою не відображає сутність досліджуваного об'єкта й об'єднують необ-

хідність розкриття підходу до зовнішньоекономічної політики через об'єкти, на які вона має вплив, тому розглядають види зовнішньоекономічної діяльності, які, перш за все, окреслюють актуальні напрями необхідних дій та заходів апарату державного регулювання [9, с. 52]. Відразу зазначимо, що в науковій літературі існують різні підходи до виокремлення складових, однак усі види зовнішньоекономічної політики є тісно пов'язаними між собою та відіграють важливу роль у формуванні та реалізації інтеграційного потенціалу країни.

Отже, якщо використовувати об'єктний підхід до характеристики *зовнішньоекономічної політики*, то узагальнюючи, можна згрупувати наступні її складові: *1) зовнішньоторговельна політика* – ґрунтується на регулюванні зовнішньоторговельних відносин (зокрема, операцій експорту та імпорту товарів і послуг, в тому числі зустрічна торгівля) шляхом використання таких методів її реалізації, як тарифні (в тому числі, інструменти митного регулювання) і нетарифні методи, що здійснюється з метою формування додатного сальдо платіжного балансу та ефективного використання економічного потенціалу країни; 2) валютна політика – характеризує сукупність дій щодо регулювання валютних відносин задля підтримання економічної стабільності та створення підстав для розвитку зовнішньоекономічної діяльності. Зокрема, як інструменти реалізації даної політики використовується регулювання валютного курсу, процедури надання/отримання валютних кредитів, а також створення строкового ринку з можливістю використання валютних деривативів в діяльності суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності; 3) зовнішня інвестиційна політика – передбачає розробку та здійснення заходів щодо залучення й ефективного використання іноземних інвестицій на території країни та регулювання процесу інвестування за кордон (в тому числі, створення спільних підприємств та підприємницька діяльність іноземних суб'єктів господарювання та суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності за межами України); 4) зовнішня міграційна політика забезпечує регулювання процесів міграції населення та використовує такі інструменти, як: міграційні квоти, укладення міжнародних угод з країнами призначення емігрантів, залучення мігрантів до національних систем соціального страхування тощо [9, с. 53].

Ключову роль у міжнародній економічній діяльності відіграє саме міжнародна торгівля, адже обмін між державами товарами та послугами охоплює 80% усіх міжнародних економічних відносин. Фактично, зовнішня торгівля посідає особливе місце у зовнішньоекономічній діяльності України, економіка якої є, на погляд багатьох науковців, занадто відкритою – співвідношення зовнішньоторговельного обороту до ВВП країни становить 90% [5, с. 69]. Зовнішньоторговельна політика прямо впливає на експортно-імпортні показники зовнішньої торгівлі країни. Інструменти, які обмежують імпорт або стимулюють експорт, змінюють ціни на товари та послуги, що в свою чергу роблять їх конкурентоспроможними на міжнародних ринках, або навпаки.

Відповідно до висновків та ключових аспектів, зазначених у *Національній економічній стратегії*, «Висновок 1. Україна поступається країнам регіону за показниками міжнародної торгівлі». У документі зазначено, що в 2019 р. товарний експорт України – 50,1 млрд. дол. США, основні категорії експорту: продукція агропромислового комплексу (44,2%), продукція металургійного комплексу (20,5%), продукція машинобудування (11%) та мінеральні продукти (9,7%). ЄС є найбільшим торговельним партнером України з питомою вагою торгівлі товарами 41,3% від загального обсягу зовнішньої торгівлі України, в той час як продукції українських виробників майже не представлено на зростаючих ринках Латинської Америки та Африки. Частка вітчизняного експорту до цих регіонів становить лише 7% [4, с. 59].

На наш погляд, ключовими викликами та бар'єрами з всіх, наведених за стратегічною ціллю 2 «Підвищення конкурентоспроможності українських товарів та послуг, створення позитивного іміджу країни та забезпечення присутності українських виробників на міжнародних ринках», слід вважати такі: недосконалість комплексної інституційної основи для стимулювання розвитку експорту та єдиної цілісної повнофункціональної мережі інституцій з підтримки торгівлі, яка повинна динамічно реагувати на потреби експортерів та надавати широкий спектр послуг і засобів підтримки; відсутність єдиної політики щодо промоції українських підприємств, товарів, послуг на зовнішніх ринках; відсутність мережі торговельних представництв; відсутність дієвих механізмів із надання послуг, пов'язаних з доступом до фінансових ресурсів (передусім з фінансуванням, страхуванням та гарантуванням

експорту), а також високий рівень державного ризику України в рамках роботи Експертної групи по оцінці ризиків країн ОЕСР, що збільшує вартість фінансових операцій з українськими виробниками та постачальниками послуг і своєю чергою зменшує конкурентоспроможність українських товарів та послуг на світовому ринку; недостатній рівень інституційної спроможності для представлення торговельних інтересів України у рамках діяльності СОТ, єдиної глобальної міжнародної організації, що встановлює правила світової торгівлі [4, с. 62].

Крім того, у *Національній економічній стратегії* зацентовано увагу на відповідних висновках: «Висновок 2. Інфраструктура з підтримки експорту в Україні не забезпечена належним фінансуванням порівняно з державами Європи. Висновок 3. В Україні виділяється недостатньо фінансування на Експортно-кредитне агентство. Висновок 4. Частка українського малого і середнього бізнесу в експорті є на рівні з державами – членами ЄС, незважаючи на складності з фінансуванням та знаннями. Висновок 5. Неєфективна митна інфраструктура ускладнює міжнародну торгівлю для України» [4, с. 61]. Отже, слушно підкреслює О.П. Гребельник, що функціонування всієї сукупності міжнародних економічних відносин безпосередньо пов'язано з формуванням та розвитком митної системи як складової політики держави, а в свою чергу використання такого інструментарію зовнішньоекономічної політики в більшості країн диктувалося, як правило, внутрішніми потребами кожної держави в забезпеченні національних, насамперед, економічних інтересів [10, с. 44].

Варто звернути увагу, що *зовнішньоторговельна політика, яка є складовою зовнішньоекономічної політики, нерозривно пов'язана із внутрішньою економічною політикою держави*. Очевидно, що зовнішня торгівля може відігравати як стабілізуючу, так і дестабілізуючу роль в розвитку національної економіки, а відповідно й інтеграційні зв'язки можуть по-різному впливати на конкурентоспроможність економіки держави. Тобто, на добробут населення в країні впливає ефективність державного регулювання розвитку інтеграційних зв'язків держави з іншими країнами та їх об'єднаннями.

Розвиток інтеграційних процесів на сучасному етапі розвитку суспільства супроводжується посиленням глобалізації, яка прискорює всі процеси й характеризується збільшенням світового товарообігу.

Однак лише збільшення товарообігу та високий показник відкритості економіки ще не означає покращення ефективності функціонування національної економіки. Погоджуємося із Є.М. Білоусовим стосовно того, що зміст зовнішньоекономічної політики має бути обумовлений тими завданнями розширеного відтворення, які країна вирішує в рамках свого національного господарства, в той час як головним завданням впровадження зовнішньоекономічної політики держави є створення сприятливих зовнішніх економічних умов для розширеного відтворення всередині країни [7, с. 72].

Зовнішньоекономічна політика України має бути спрямована на знаходження оптимального рівня відкритості, встановлення певного державного оптимума зовнішньоторговельного сальдо, вирішення широкого кола питань, пов'язаних із регулюванням торговельних потоків, підвищенням технологічності товарів, особливо із державами та об'єднаннями, з якими Україна має інтеграційні відносини, тобто з якими вже укладено угоди про зони вільної торівлі. Очевидно, що в сучасних умовах слід не лише фокусуватися на збільшенні обсягів торгівлі, особливо з огляду на те, що конкурентоспроможність національної економіки на світових ринках товарів і послуг визначається більшою мірою перевагами по певних видах діяльності, котрі відображають участь країни у глобальних ланцюгах доданої вартості, що охоплюють все більшу частку міжнародної торгівлі.

3. Державне регулювання зовнішньої торгівлі в умовах поглиблення інтеграційних процесів

Констатуємо, що складовою частиною державної економічної політики є *державна митна політика*, яка представляє собою систему принципів та напрямів діяльності держави у сфері захисту митних інтересів та забезпечення митної безпеки України, регулюванні зовнішньої торгівлі, захисту внутрішнього ринку, розвитку економіки України та її інтеграції до світової економіки [11]. У документі КМУ «Вектори економічного розвитку 2030» підкреслено, що необхідно модернізувати прикордонну інфраструктуру та забезпечити ефективне митне регулювання. До пріоритетних кроків належать такі: забезпечення ефективної організаційної та функціональної структури митниці; розбудова та модернізація прикордонної інфраструктури; забез-

печення ефективного адміністрування митних операцій; узгодження законодавства про митне регулювання із стандартами ЄС; цифровізація управління інфраструктурою АПП. Однією із стратегічних цілей є досягнення 100% виконання пункту «Митні питання» Угоди про асоціацію між Україною та ЄС [5, с. 68].

Нагадаємо, що *державне регулювання зовнішньоторговельної діяльності охоплює тарифні та нетарифні інструменти*. Тарифні інструменти – це мита, зафіксовані у вигляді митного тарифу, експортного й імпортного; тарифні інструменти є традиційним засобом зовнішньоторговельної політики, в той час як решта заходів належать до нетарифних інструментів.

Тарифні інструменти ґрунтуються на використанні Митного тарифу України, затвердженого Законом України «Про Митний тариф України», а також особливих видів мита, передбачених Законами України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту», «Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту» та «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну». Тарифні методи по-суті є економічними і діють через ринковий механізм, вони спрямовані на підтримку вітчизняного виробника товарів шляхом запровадження механізмів здешевлення експорту, подорожчання імпорту і впливають на фінансові результати діяльності суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності [12].

Оскільки Україна має запровадити збалансовану імпортну політику з комплексною оцінкою потенційного впливу, яка б стимулювала інвестиційний, а не споживчий імпорт, необхідно здійснити такі кроки: 1) скасувати імпортні мита на сировину та матеріали, що не виробляються в Україні; 2) обмежити застосування протекціоністських заходів, які ведуть до зростання собівартості українських виробників або є приводом для впровадження симетричних/асиметричних заходів проти української продукції; 3) боротися із недобросовісною конкуренцією [5, с. 68].

Нетарифне регулювання – це комплекс заходів заборонно-обмежувального характеру, що прямо або опосередковано обмежують імпорт іноземних товарів (послуг) на внутрішній ринок країни чи взагалі його забороняють [12].

Держава здійснює митне регулювання за допомогою митного тарифу, митних платежів і митних процедур. Відомо, що митний тариф є систематизованим переліком товарів із зазначенням митних ставок, якими обкладаються такі товари при перетині митного кордону держави. Отже, основним економічним регулятором зовнішньої торгівлі є митний тариф. Мито – обов'язковий грошовий збір, який отримує країна через мережу митних закладів із товарів під час перетину ними кордону; мито є податком на товари та інші предмети, входить до податкової системи України як загальнодержавний податок, що встановлюється Верховною Радою України шляхом прийняття законів України з урахуванням висновків Кабінету Міністрів України і справляється на всій території України. Товарною номенклатурою Митного тарифу України є Українська класифікація товарів зовнішньоекономічної діяльності (УКТ ЗЕД), яка базується на Гармонізованій системі опису та кодування товарів. До чинного Митного тарифу України входить понад 11 тисяч тарифних статей [12]. Застосовуються такі види мита: адвалерне (нараховується у відсотках до митної вартості товарів, які обкладаються митом); специфічне (нараховується у встановленому грошовому розмірі на одиницю товарів, які обкладаються митом); комбіноване (поєднує обидва види). Мито є ввізне та вивізне, диференційоване (повні, преференційні чи пільгові ставки).

В контексті необхідності підвищення ефективності державного регулювання розвитку інтеграційного потенціалу України важливо зазначити, що мито застосовується з метою захисту українського товаровиробника від демпінгового, субсидованого та зростаючого імпорту з інших країн, митних союзів або економічних угруповань згідно з Законами України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту», «Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту» та «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну» за результатами розслідувань, що проводяться Міністерством економіки. Особливі види мита застосовуються відповідно до рішень Міжвідомчої комісії з міжнародної торгівлі, які визначають розміри, порядок сплати та строки застосування цих видів мита [12]. Фактично, антидемпінгове, компенсаційне та спеціальне мито є дієвим протекціоністським заходом від недобросовісної економічної конкуренції та зростаючого імпорту при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності.

Варто зазначити, що мито виконує такі важливі функції: 1) *протекціоністська* функція, яка полягає у захисті вітчизняних товаровиробників від іноземної конкуренції і стосується імпорتنих мит; 2) *фіскальна* функція, оскільки мито є джерелом надходження коштів до бюджету; стосується як імпорتنих, так і експортних мит; 3) *балансувальна* функція, адже мито сприяє покращанню умов доступу національних товарів на зарубіжні ринки та запобіганню небажаному експорту товарів; стосується експортних мит; 4) *регулююча* функція, адже мито сприяє вдосконаленню товарної структури; стосується як експортних, так і імпорتنих мит.

Можна дійти висновку, що митно-тарифне регулювання виконує дві основні функції, а саме, *фіскальну* (наповнення державного бюджету) та *захисну* (захист вітчизняних товарів від іноземної конкуренції) [12]. При цьому зовнішня торгівля є одним із найважливіших джерел наповнення держбюджету, а також надходження валюти: у 2019 р. дохід держбюджету України від податків із зовнішньоекономічної діяльності становив близько 1,1 млрд дол США [5, с. 69].

По-перше, саме існування мита, а по-друге, його зростання за рахунок збільшення його ставок забезпечують протекціонізм у зовнішньоекономічній діяльності, сприяючи підвищенню конкурентоспроможності товарів. І навпаки, зменшення ставок мита і їх прирівнювання нулеві свідчать про відмову від протекціонізму та переходу до вільної торгівлі. Тобто, державне регулювання зовнішньої торгівлі ґрунтується на одному із двох основних принципів – *протекціонізмі*, або *вільній торгівлі*. Однак, в умовах поглиблення інтеграційних процесів, яке супроводжується підвищенням відкритості національних економік, попит на внутрішньому ринку взаємодіє не лише із пропозицією національних, але й імпортованих товарів. Очевидно, що за таких умов поняття протекціонізму необхідно розглядати ширше, ніж це було прийнято раніше, коли здебільшого пов'язувалося лише із забезпеченням вітчизняному виробнику панівного становища на внутрішньому ринку. Посилення відкритості національних економік вимагає визначати протекціонізм і як забезпечення конкурентоспроможності національного товаровиробника на світових ринках.

Тобто, раніше під протекціонізмом розуміли дії керівництва щодо запровадження значних митних тарифів, які, по-перше, підвищували ціну

імпорту, покращуючи тим самим конкурентоспроможність вітчизняних товарів, а по-друге, ставали потужним джерелом фінансових надходжень до державного бюджету. Однак в результаті поглиблення світових інтеграційних процесів, посилення процесів міжнародного поділу праці така політика не сприяла підвищенню конкурентоспроможності національних товарів на світових ринках і розвитку інтеграційних зв'язків національних економік, внаслідок чого країни почали від неї відмовлятися.

Можна констатувати, що загальносвітовою стала тенденція до зменшення рівнів тарифного захисту національної економіки: середня величина митних тарифів у середині 50-х років минулого століття в розвинених країнах світу досягала 33%, а в середині 90-х років – уже менше 5%. Одночасно із зменшенням середнього розміру митних тарифів спостерігається диференціація їх розміру залежно від ступеня обробки продукції (сировина, напівфабрикати і комплектуючі, готові вироби): із зростанням ступеня обробки підвищуються й ставки мита. Так, для імпорту сировини і матеріалів ставка мита коливається у межах 0–5%; напівфабрикатів і комплектуючих – 5–15%; готових виробів – 15–30% [13, с. 44].

Таким чином, можна дійти до висновку, що протягом другої половини минулого століття роль тарифу як захисника вітчизняного товаровиробника зменшувалася, оскільки країни знижували середні ставки митних тарифів. Крім того, однією з основних вимог для вступу країни до СОТ було зменшення ставок мита, що поступово імплементуватиметься згідно з розкладом поступок та зобов'язань України, що є невід'ємною частиною Протоколу про вступ України до СОТ. Отже, співробітництво в рамках СОТ передбачає зведення до мінімуму бар'єрів в торгівлі між країнами-учасницями, що суттєво вплинуло на тарифне та нетарифне регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні. Хоча Генеральна угода з тарифів і торгівлі (ГАТТ/СОТ) не забороняє захист національної економіки, проте передбачає, що вона має будуватися на економічно обґрунтованих митних тарифах, а не на інших комерційно-обмежувальних заходах. Мета цього правила – чітке визначення об'єму захисту національного товаровиробника і зведення до мінімуму, включно до скасування, пов'язаних з ним захисних заходів, таких як ліцензування імпорту та експорту, кількісні обмеження, тарифні квоти, сертифікація, субсидування тощо [12].

Необхідно брати до уваги, що в умовах поглиблення світових інтеграційних процесів *уряди країн розпочали більш активно, широко й ефективно використовувати нетарифні заходи регулювання зовнішньої торгівлі*. Нетарифні – це автоматичне або неавтоматичне ліцензування, тарифні квоти, субсидування, повне або часткове ембарго, національні і міждержавні технічні регламенти, стандарти або процедури підтвердження відповідності, режим попередніх імпорتنих депозитів, обмеження строків розрахунків за зовнішньоекономічними операціями в іноземній валюті тощо [12]. Наприклад, у Директивах ЄС щодо державних закупівель можна зустріти положення, які свідчать про те, що при відборі тендерних пропозицій перевага надається товарам з інноваційною або енергозберігаючою складовою. На перший погляд, це цілком об'єктивна і поміркована вимога, але виконати практично її вкрай складно, і за фактом це є досить серйозним обмеженням [14].

Водночас *митно-тарифна політика продовжує відігравати важливу роль у визначенні національного торговельного режиму та умов доступу іноземної продукції на внутрішній ринок*. Як зазначається у публікації Кабінету Міністрів України «Аудит економіки України 2030», наразі рішення урядів стосовно міжнародної торгівлі можна розділити на (1) лібералізуючі, які спрощують торгівлю між країнами, та (2) дискримінаційні, які заважають торговельним відносинам [15, с. 81].

З часу розгортання світової фінансово-економічної кризи в торговельній політиці абсолютної більшості країн домінують протекціоністські тенденції. За даними Незалежного моніторингу політики, що впливає на глобальну торгівлю, Global trade alert, починаючи з 2009 року зафіксовано близько 9 тисяч заходів, які запроваджувались урядами країн для обмеження імпорتنих і стимулювання експортних товаропотоків, і лише 3,3 тисячі заходів, спрямованих на лібералізацію торгівлі. І хоча пік протекціоністських тенденцій припав на 2012–2015 роки, більшість обмежуючих заходів досі не скасовані, а отже, загальна кількість торговельних бар'єрів у світі продовжує зростати за накопичувальним підсумком [14].

У розділі «Глобальні тренди та їх вплив на економіку України» у документі КМУ «Аудит економіки України 2030» зазначено, що з 2012 року дискримінаційні рішення вирізняються значним зростан-

ням і до середини 2020 року кількість таких рішень була майже втричі більшою, ніж лібералізуючих. Антидемпінгові заходи та імпорнтні тарифи були двома найбільш широко використовуваними інструментами. Уряди країн збільшили кількість непрямих інструментів впливу, таких як державні позики компаніям-експортерам. Яскравий приклад торговельних війн – боротьба між США та Китаєм [15, с. 81]. Як бачимо, в умовах загострення суперечностей глобалізації та регіоналізації неопротекціонізм, торговельні війни та геополітична боротьба протягом 2010-2020рр. напряду впливають на особливості державного регулювання як формування, реалізації, так і загалом розвитку інтеграційного потенціалу національних економік.

Як слушно зауважує відомий український фахівець з питань зовнішньої торівлі І. Гужва, незважаючи на зміну механізмів торговельних обмежень, парадигма торгових воєн залишається незмінною. Хоча в основному всі сучасні доктрини, концепції та стратегії державної безпеки уникають поняття «торгова війна», політики більшості держав спрямовані на обмеження, деформацію, усунення та аж до фізичного знищення конкурентів. Також широко практикується концепція «розорення сусіда» – це коли одні держави збагачуються за рахунок інших держав. Лише трохи трансформувалося поняття «усі проти всіх» у «кожен сам за себе», також відоме як «політика національного економічного прагматизму». Що стосується причин торгових війн, ключовими мотивами таких війн є боротьба за доступ до сировини, а після його переробки – боротьба за ринки збуту готової продукції. Саме два ці фактори лежать в основі всіх торговельних і економічних війн. В епоху запеклих боїв за ресурси і ринки збуту готової продукції Україна, на превеликий жаль, перебуває в програшному становищі [14]. І. Гужва називає лише декілька ключових показників: 1) 2/3 українського експорту – це сировина або товари первинної обробки; 2) більш як 50% українського імпорту – готова продукція; 3) рівень проникнення імпорту в сектор державних закупівель – 38% – найвищий показник у світі. Для порівняння, в США і ЄС цей показник не перевищує 5–7%; 4) при цьому хронічний дефіцит торгового балансу: 2015 рік – 3,4 млрд дол. США, 2016-й – 6,9 млрд; 2017-й – 9,6 млрд тощо; 5) рівень індустріалізації економіки – частка переробної промисловості у ВВП скоротилася з 45% у 1991 році до 12% у 2017-му; 6) інтереси україн-

ських товаровиробників на зовнішніх ринках за цей час були зачеплені 1384 протекціоністськими заходами інших країн світу, з яких 60,6% продовжують діяти по сьогодні. Відповідні заходи зачіпають в основному торгівлю тими товарами, які мають найбільше торговельно-політичне значення для України, – вироби з чорних металів (504 заходи), чорні метали (278), інші вироби з металів (132), зернові культури (101), транспортні засоби і запчастини до них (84 заходи). Цей список можна продовжувати. І це все є результатом торгових війн. Вивозиться сировина, а ввозиться готова продукція. Сумарно цих показників ніхто не оцінював, але навіть у першому наближенні видно, що економіка країни переживає надзвичайно складний етап [14].

В сучасних умовах інструментарій державного регулювання розвитку інтеграційного потенціалу України має бути використаний більш ефективно. На підтримку вищезазначеного наведемо такі дані: протягом 2009–2018 років найбільшу кількість протекціоністських заходів запроваджено найсильнішими економіками світу, напр., США (1407 заходів), Німеччиною (824), Індією (797), Аргентиною (519), РФ (513), Бразилією (491), Японією (360), КНР (309 заходів), в той час як Україною лише 79 заходів, які викривляють умови міжнародної торгівлі товарами. Український економіст І.Ю. Гужва наголошує, що основними протекціоністськими заходами, запровадженими, починаючи з 2009 р., стали доволі стандартні й прості механізми впливу на товаропотоки: експортні та внутрішні субсидії, ввізні мита тощо. Зі збільшенням кількості торгових обмежень також слід відзначити і розширення арсеналу таких заходів. У світі цей процес уже відомий як *неопротекціонізм*, або *неокласичні інструменти торговельного захисту*. На практиці це найчастіше виглядає як захист навколишнього середовища або захист етики і моралі людини [14].

Як зазначає начальник відділу зовнішньоекономічного законодавства Департаменту фінансового законодавства Міністерства юстиції України Г.А. Мандра, державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності здійснюється за допомогою *широкого кола засобів тарифного і нетарифного регулювання, кількість яких постійно зростає, виходячи з потреб світової ринкової економіки та з огляду на міжнародні зобов'язання України*, оскільки незалежно від потреб внутрішнього товарного ринку та національного законодавства кожен

чинний міжнародний договір є обов'язковим для його учасників і повинен ними добросовісно виконуватись [12].

4. Укладання угод про ЗВТ та формування інтеграційного потенціалу України

Загально визнаним є розгляд як першого етапу інтеграції національних економік укладання угоди про зону вільної торгівлі (ЗВТ), що має наслідком ліквідацію насамперед митних тарифів на товари, якими торгують між собою країни-члени ЗВТ. Режим вільної торгівлі, як правило, охоплює не всі товари, якими торгують країни-учасниці ЗВТ, частина з них вилучається з режиму вільної торгівлі та входить до списку вилучень і обмежень. Здебільшого ЗВТ розглядають як один із ключових інструментів лібералізації міжнародної торгівлі, який країни мають навчитися використовувати на свою користь. Дійсно, вдале розв'язання широкого кола проблем, пов'язаних із ефективним використанням тарифного і нетарифного регулювання є вагомим чинником розвитку інтеграційного потенціалу держави.

Формування інтеграційних зв'язків України розпочалося майже відразу після проголошення незалежності держави. Характерною особливістю для того періоду розвитку національної економіки була активізація участі України у процесах глобалізації, яка супроводжувалася переходом від тоталітарної централізованої планової до ринкової економічної системи, заснованої на неоліберальній економічній ідеології. Фактично, наприкінці ХХ століття Україна як самостійна суверенна держава отримала можливість розвивати економічні зв'язки з усіма країнами світу, виходячи із власних інтересів, а отже відповідно формувати й реалізовувати свій інтеграційний потенціал.

У табл. 1 подано перелік торговельних угод України, зареєстрованих у базі даних СОР, станом на 23 березня 2023 року.

Як бачимо, перші кроки України у напрямі формування та зміцнення розвитку інтеграційного потенціалу здійснювалися шляхом підписання угод про ЗВТ з колишніми республіками СРСР. Початок участі України в інтеграційних процесах було покладено *укладанням двосторонніх угод про ЗВТ* з Туркменістаном (ратифіковано 05.11.1994), Грузією (Угода від 09.01.1995, набрала чинності 04.06.1996, Міжурядовий Протокол про внесення змін і доповнень до

Торговельні угоди України

	Назва угоди	Склад угоди	Тип угоди (про зону вільної торгівлі, про економічну інтеграцію)	Дата набуття чинності
1.	Україна – Ізраїль	Товари	ЗВТ	01 січня 2021
2.	Україна – Сполучене Королівство Великої Британії і Північної Ірландії	Товари та послуги	ЗВТ і ЕІ	01 січня 2021
3.	Канада – Україна	Товари	ЗВТ	01 серпня 2017
4.	ЄС – Україна	Товари та послуги	ЗВТ і ЕІ	23 квітня 2014
5.	Україна – Чорногорія	Товари та послуги	ЗВТ і ЕІ	01 січня 2013
6.	ЄАВТ (Ісландія, Ліхтенштейн, Норвегія, Швейцарія) – Україна	Товари та послуги	ЗВТ і ЕІ	01 червня 2012
7.	Україна – Азербайджан	Товари	ЗВТ	02 вересня 1996
8.	Україна – Білорусь	Товари	ЗВТ	11 листопада 2006
9.	Україна – Казахстан	Товари	ЗВТ	19 жовтня 1998
10.	Україна – Південна Македонія	Товари	ЗВТ	05 липня 2001
11.	Україна – Молдова	Товари	ЗВТ	19 травня 2005
12.	Україна – Таджикистан	Товари	ЗВТ	11 липня 2002
13.	Україна – Туркменістан	Товари	ЗВТ	04 листопада 1995
14.	Україна – Узбекистан	Товари	ЗВТ	01 січня 1996
15.	Вірменія – Україна	Товари	ЗВТ	18 грудня 1996
16.	Грузія – Україна	Товари	ЗВТ	04 червня 1996
17.	Киргизька Республіка – Україна	Товари	ЗВТ	19 січня 1998

Джерело: складено автором за [16]

вказаної Угоди від 17.06.2009, що пов'язано з виходом Грузії з СНД), Узбекистаном (04.11.1995), Азербайджаном (12.07.1996) та Таджикистаном (06.07.2001).

Угоду про ЗВТ з Республікою Македонія було підписано 18 січня 2001 р. та ратифіковано 5 липня 2001 року.

Угоду про ЗВТ між Україною і країнами-учасниками «Організація за демократію та економічний розвиток – ГУАМ» Грузією, Азербайджаном та Молдовою було підписано 20.07.2002, ратифіковано Верховною Радою 28.11.2002. Хоча угоду про формування ЗВТ підписано ще раз у 2006 р., її довгий час не було запроваджено. Однак 27.03.2017 укладено Протокол про затвердження Порядку створення та діяльності Робочого органу, що координує дії Договірних сторін Угоди про створення ЗВТ між державами-учасницями. Тобто, всі необхідні документи було підписано для запуску повноцінного механізму ЗВТ між країнами ГУАМ [17, с. 287].

Угоду про ЗВТ між Україною і СНД (держави-члени: Україна, Азербайджан, Білорусь, Вірменія, Казахстан, Киргизстан, Молдова, РФ, Таджикистан, Туркменістан, Узбекистан) було підписано 18 жовтня 2011 року. В Україні ратифіковано 13.07.2012. Проте 1 січня 2016 р. Росія в односторонньому порядку призупинила дію цього договору відносно України. З укладених багатосторонніх угод фактично не функціонують угоди ГУАМ (яку було у 2017 р. оновлено), ЄП, майже не працює угода про ЗВТ країн-членів СНД [17, с. 287]. Підсумуємо, що перші укладені торговельні угоди України переважно охоплюють товари і мають двосторонній характер (табл. 1).

У зв'язку із змінами у світовій економіці та запровадженням ідей «нового регіоналізму» такі угоди потребують перегляду, особливо ті, що укладені між Україною та колишніми республіками СРСР наприкінці минулого століття.

Зауважимо, що дослідження проблематики підвищення ефективності використання інструментарію державного регулювання розвитку інтеграційного потенціалу України вимагає висвітлення особливостей стадій розвитку регіональної інтеграції та її форм. Наприклад, О.В. Булатова до основних форм регіональної інтеграції відносить: 1) зону преференційної торгівлі (РТА – Preferential trade agreement. Preferential tariff agreement); 2) частковий митний союз (PCU – Partial

customs union); 3) зону вільної торгівлі (FTA – Free trade area); 4) зону вільної торгівлі плюс (FTA – Free trade area plus); 5) митний союз (CU – Customs union); 6) спільний ринок мінус (CM – Common market minus); 7) спільний ринок (CM – Common market); 8) економічний і монетарний союз (EMU – Economic and monetary union); 9) політичний союз (PU – Political union) [18, с. 233–234].

У спеціальній науковій літературі вже протягом тривалого часу досліджують традиційні, екстенсивні та інтенсивні ЗВТ. Наприклад, до екстенсивних ЗВТ належать ЗВТ (СОТ+) ПРЗВТ, які є поглибленими і розширеними екстенсивними ЗВТ, що містять додаткові й посилені зобов'язання у сферах, врегульованих в межах СОТ. До інтенсивних ЗВТ відносять ЗВТ (СОТ-Х) ПРЗВТ, які є поглибленими та розширеними інтенсивними ЗВТ, котрі включають більший обсяг регуляторної політики, ширшу сферу регулювання, які обмежені у СОТ (рух капіталу, інтелектуальної власності, послуг), або взагалі СОТ не регулюються (рух робочої сили). На відміну від традиційних ЗВТ, які в літературі називають «ЗВТ першого покоління» нові ПРЗВТ, як правило, включають послуги, інвестиції, інтелектуальну власність, електронну комерцію тощо.

Угоду про ЗВТ і про Економічну інтеграцію між Україною та державами ЄАВТ (Швейцарія, Норвегія, Ісландія та Ліхтенштейн) підписано 24.06.2010 у м. Рейк'явіку (Ісландія), ратифіковано 07.12.2011. Угода набрала чинності 01.06.2012 року. Важливо звернути увагу, що багатостороння угода про ЗВТ та про ЕІ охоплює не лише товари, але й послуги (табл.1) і вважається першим євроінтеграційним кроком України.

Угоду про ЗВТ і про Економічну інтеграцію між Україною та Чорногорією підписано 18.11.2011, ратифіковано 16.10.2012. Угода набрала чинності 01.01.2013.

23.04.2014 набрала чинності **Угода про створення поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі (ПВЗВТ, англ. DCFTA – Deep and Comprehensive Free Trade Area) з Європейським Союзом (ЄС)**. Починаючи з 2014 року, після підписання Угоди про асоціацію Україна зобов'язалася провести ряд реформ, спрямованих на економічне зростання та підвищення рівня життя для громадян. На підтримку цих реформ ЄС та європейські фінансові інституції мобілізували понад

15 млрд євро у грантах і кредитах [15, с. 45]. У 2016 р. Велика Британія вирішила припинити членство у ЄС, розпочавши політичний процес, відомий як Брекзїт, заснований на результаті консультативного референдуму 23.06.2016, коли майже 52% громадян підтримали вихід країни з ЄС. І хоча Велика Британія й припинила членство у ЄС, торговельно-економічне співробітництво розвивається, країни ЄС, *Сполучене Королівство Великої Британії і Північної Ірландії та Україна є стратегічними партнерами* [19, с. 288].

Угоду про політичне співробітництво, вільну торгівлю та стратегічне партнерство між Україною та Сполученим Королівством Великої Британії і Північної Ірландії підписано 8 жовтня 2020 року. Угода набрала чинності 1 січня 2021 року. Нагадаємо, що Угода про торгівлю та співробітництво між Сполученим Королівством та ЄС (The EU-UK Trade and Cooperation Agreement), підписана 30 грудня 2020 року, набрала чинності 1 травня 2021 року.

Позитивні зміни у розвитку зовнішньоторговельних зв'язків між Україною та Великою Британією зумовлені передусім підписанням ПВЗВТ з ЄС, а також *Угоди про політичне співробітництво, вільну торгівлю та стратегічне партнерство*. Так, наприклад, період 2016–2021 рр. характеризується тенденцією до збільшення питомої ваги експорту товарів до Великої Британії у всьому експорті України, а також тенденцією до зменшення питомої ваги імпорту товарів Великої Британії в усьому їх імпорті України. Спостерігається зменшення негативного сальдо торгівлі України з Сполученим Королівством майже на 360 млн. дол. США та збільшення у понад 2,14 раза обсягів товарообороту між країнами протягом 2016–2021 рр. Однак, важливо зауважити, що *аналіз товарної структури експорту та імпорту дозволяє стверджувати, що зовнішньоторговельна політика держави в контексті розвитку інтеграційного потенціалу національної економіки має бути спрямована на їх значне як кількісне, так і якісне покращення* [20]. Підкреслимо, що Угоди України з ЄС та Сполученим королівством охоплюють як товари, так і послуги, й взагалі мають стратегічний характер.

Двосторонній характер мають, наприклад, такі угоди: *Угода про ЗВТ між Україною та Канадою* (підписана 11 липня 2017 р., набрала чинності 1 серпня 2017 року) та *Угода про ЗВТ між Україною та*

Ізраїлем (підписана 21 січня 2019 р., набула чинності 1 січня 2021 року), обидві охоплюють лише товари.

Відзначимо, що *Угоду про ЗВТ між Україною та Туреччиною* підписано 3 лютого 2023 року. Як вважають І.Л. Федун, М.В. Стецько та І.О. Стржельська, торговельне співробітництво України із Турецькою Республікою є пріоритетним не лише з точки зору отримання валютної виручки, вагомого позитивного сальдо, але й, беручи до уваги той факт, що ринки Чорноморського регіону є надзвичайно цікавими для України, саме на даних ринках товари українського виробництва є затребуваними, конкурентоспроможними та логістично більш доступними. Отже, вони стверджують, що лідерський статус Туреччини в Чорноморському регіоні та світі, позитивний досвід ефективного використання експортноорієнтованих галузей задля стимулювання економічного зростання, підвищення соціальних стандартів життя, активна позиція в питаннях підтримки суверенітету України, актуалізують перспективність поглиблення стратегічних відносин із Турецькою Республікою [21]. Однак, протягом 2008–2020 років вітчизняний експорт товарів до Туреччини скоротився майже удвічі – з 4,6 млрд дол. до 2,4 млрд, а частка сировини у ньому зросла з 16,7 до 52,3%. Частка продукції машинобудування скоротилася до мізерних 3%. Дійсно, 2021 року обсяги нашого експорту до Туреччини зросли на 70%, сягнувши 4,1 млрд дол., однак це винятково сировинне зростання, спричинене тимчасовою сприятливою кон'юктурою на світових ринках зернових і металів. На довгострокову динаміку наших торговельних відносин із Анкарою це значного впливу не матиме [22].

Беручи до уваги непорівнянний масштаб державної підтримки виробництва в Україні і Турецькій Республіці, переважна більшість вітчизняних виробників не розглядають турецький ринок як перспективний ринок збуту для своїх товарів з огляду на об'єктивну неможливість конкурувати з місцевими компаніями, що користуються широким колом преференцій. Внутрішній ринок Туреччини надійно захищений також високими ставками ввізних мит. Найвищі ввізні мита зберігаються для сільгосппродукції, передусім тваринної продукції, де для 76 тарифних ліній застосовується найвища ставка у 225%. Це, зокрема, свіже, охолоджене або заморожене м'ясо, істивні субпродукти великої рогатої худоби, а також жива худоба свині. Найвища ставка ввізного

мита на молочну продукцію в Туреччині досягає 180%, на фрукти, овочі й горіхи – 148, каву та чай – 145, зернові та вироби з них – 130, цукор і кондитерські вироби – 135%. Середня ставка ввізного мита в Туреччині становить 10% (для сільгосппродукції – 42,3%). І це ще не межа, адже при вступі до СОТ Туреччина зв'язала лише близько половини своїх мит, тому для дуже широкої номенклатури продукції (переважно промислової) вона не обмежена зобов'язаннями зберігати поточні ставки мит і може будь-коли їх підняти, якщо виникне необхідність захистити внутрішніх виробників [22].

Як слушно підкреслюють І. Гужва та Є. Іванов, Туреччина має угоди про ЗВТ із 20 країнами світу та Митний союз із ЄС, і в усіх зазначених угодах (окрім угоди про ЗВТ із Боснією та Герцеговиною) ринок переробленої сільгосппродукції виключено з режиму лібералізації. Партнерам по ЗВТ Туреччина надає лише незначні тарифні квоти на сільгосптовари. Часто у рамках тарифних квот ставки ввізних мит не нульові, а лише дещо знижені порівняно з початковим рівнем. Поряд з цим Туреччина, як правило, зберігає у рамках ЗВТ й право збільшувати ввізні мита на металургійну продукцію за несприятливих обставин. Саме принципова позиція уряду Туреччини щодо ринку сільгосппродукції та металів є основною причиною, чому переговори про створення ЗВТ з Україною тривали довго [22].

Дані табл. 1 засвідчують, що укладені торговельні угоди України мають як двосторонній, так і багатосторонній характер, деякі з них охоплюють лише товари, в той час як стратегічні Угоди з ЄС та Великою Британією – виходять за межі торгівлі товарами і послугами. Конституємо також і те, що Угоди України про ЗВТ та Угоди України про ЗВТ та про Економічну інтеграцію характеризуються різним рівнем ефективності, деякі вимагають відмови, хоча більшість із них потребують перегляду, розширення і поглиблення. При цьому варто брати до уваги, що де-факто будь-яка держава має можливість приєднатися до необмеженої кількості ЗВТ, однак, якщо законодавчі бази двох існуючих ЗВТ суперечать один одній, то де-юре держава не може приєднатися до двох зон одночасно [23, с. 91].

Беручи до уваги вищезазначене, необхідно погодитися із В.В. Чайковською, яка обґрунтовує необхідність затвердження на державному рівні модельного алгоритму дій владних структур при укладанні між-

народних угод про вільну торгівлю, які спиратимуться на наступні складові:

- оцінка економічних наслідків, як це було, наприклад, зроблено при укладанні угоди про вільну торгівлю між Україною та ЄС;
- процедура публічного обговорення наслідків угоди про вільну торгівлю з певною країною з урахуванням координації роботи органів зовнішньоекономічного та зовнішньополітичного керівництва;
- визначення впливу угоди на інші міжнародні зобов'язання України;
- очікування довгостроковості результатів впровадження угоди про вільну торгівлю з певною країною як можливої передумови укладання поглиблення угоди (угоди про зону вільної торгівлі);
- встановлення типових умов таких угод, що мають враховувати механізм запровадження на пропорційній основі захисних заходів від різкого зростання імпорту, що завдаватиме шкоди національним виробникам [24, с. 5–6].

Слід також звернути увагу на той факт, що у спеціальній науковій літературі обстоюються протилежні думки щодо доцільності укладання угод про ЗВТ. Так, наприклад, член-кореспондент НАН України В.Р. Сіденко відзначає, що наявні оцінки, які узагальнюють міжнародний досвід, не дають достатньо переконливих, однозначних доказів істотного позитивного впливу ЗВТ на добробут й економічне зростання, в той час як Президент Української асоціації Римського клубу, д.е.н. В.В. Галасюк вважає, що укладання ЗВТ є засобом, який активно використовують індустріалізовані й економічно розвинуті країни з метою перетворення слабких економік на свої економічні та ресурсні колонії, і виправдовують це неоліберальними економічними теоріями, які скоріш вже є елементом пропаганди і маніпулятивного управління, ніж науки [25, с. 10–11]. З вищезазначеного стає очевидним, що *вже укладені угоди потребують перегляду з точки зору обстоювання економічно більш раціонального й доцільного застосування відповідних інструментів державного регулювання економічних відносин із партнерами.*

На наш погляд, в сучасних умовах загострення суперечностей глобалізації та регіоналізації угоди потребують поглиблення й розширення з метою більш ефективного використання інтеграційного потенціалу України і максимальної реалізації національних інтересів в глобальному економічному просторі.

5. Перспективи реалізації інтеграційного потенціалу України

Своїм стратегічним курсом Україна проголосила інтеграцію до економічно найпотужнішого й найрозвинутішого регіонального об'єднання – ЄС. 23 червня 2022 року лідери 27 країн-членів ЄС ухвалили рішення про надання Україні статусу кандидата на членство в ЄС [26]. ЄС продовжує активно укладати торговельні угоди як з країнами, так і з їхніми об'єднаннями, перелік яких, підписаних станом на 23.03.2023 р., подано у табл. 2.

Таблиця 2

Торговельні угоди ЄС

	Назва угоди	Склад угоди	Тип угоди (про зону вільної торгівлі, про економічну інтеграцію, про митний союз)	Дата набуття чинності
1	2	3	4	5
1	ЄС – Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії	Товари та послуги	ЗВТ і ЕІ	01 січня 2021
2	ЄС – В'єтнам	Товари та послуги	ЗВТ і ЕІ	01 серпня 2020
3	ЄС – Сінгапур	Товари та послуги	ЗВТ і ЕІ	21 листопада 2019
4	ЄС – Вірменія	Послуги	ЕІ	01 червня 2018
5	ЄС – Японія	Товари та послуги	ЗВТ і ЕІ	01 лютого 2019
6	ЄС – Канада	Товари та послуги	ЗВТ і ЕІ	21 вересня 2017
7	ЄС – САДК (Ботсвана, Лесото, Мозамбік, Намібія, Південно-Африканська Республіка, Свазіленд)	Товари	ЗВТ	10 жовтня 2016
8	ЄС – Гана	Товари	ЗВТ	15 грудня 2016
9	ЄС – Грузія	Товари та послуги	ЗВТ і ЕІ	01 вересня 2014
10	ЄС – Україна	Товари та послуги	ЗВТ і ЕІ	23 квітня 2014

Svitlana Radziyevska

(Продовження таблиці 2)

1	2	3	4	5
11	ЄС – Молдова	Товари та послуги	ЗВТ і ЕІ	01 вересня 2014
12	ЄС – Центральна Америка (Коста-Ріка, Сальвадор, Гватемала, Гондурас, Нікарагуа, Панама)	Товари та послуги	ЗВТ і ЕІ	01 серпня 2013
13	ЄС – Колумбія, Еквадор, Перу	Товари та послуги	ЗВТ і ЕІ	01 березня 2013
14	ЄС – держави Східної та Південної Африки (Мадагаскар, Маврикій, Сейшельські Острови, Зімбабве)	Товари	ЗВТ	14 травня 2012
15	ЄС – Папуа-Нова Гвінея / Фіджі (Pacific States)	Товари	ЗВТ	20 грудня 2009
16	ЄС – Республіка Корея	Товари та послуги	ЗВТ і ЕІ	01 липня 2011
17	ЄС – Сербія	Товари та послуги	ЗВТ і ЕІ	01 лютого 2010 (товари) 01 вересня 2013 (послуги)
18	ЄС – Сан-Марино	Товари	Митний союз	01 квітня 2002
19	ЄС – Камерун	Товари	ЗВТ	04 серпня 2014
20	ЄС – Кот-д'Івуар	Товари	ЗВТ	03 вересня 2016
21	ЄС – Форум держав Карибського басейну (Антигуа і Барбуда, Багамські Острови, Барбадос, Беліз, Домініка, Домініканська Республіка, Гренада, Гайана, Ямайка, Сент-Кітс і Невіс, Сент-Люсія, Сент-Вінсент і Гренадіни, Суринам, Тринідад і Тобаго).	Товари та послуги	ЗВТ і ЕІ	29 грудня 2008
22	ЄС – Боснія і Герцеговина	Товари та послуги	ЗВТ і ЕІ	01 липня 2008 (товари) 01 червня 2015 (послуги)
23	ЄС – Чорногорія	Товари та послуги	ЗВТ і ЕІ	01 січня 2008 (товари) 01 травня 2010 (послуги)

Chapter «Economic sciences»

(Закінчення таблиці 2)

1	2	3	4	5
24	ЄС – Албанія	Товари та послуги	ЗВТ і ЕІ	01 грудня 2006 (товари) 01 квітня 2009 (послуги)
25	ЄС – Алжир	Товари	ЗВТ	01 вересня 2005
26	ЄС – Єгипет	Товари	ЗВТ	01 червня 2004
27	ЄС – Чилі	Товари та послуги	ЗВТ і ЕІ	01 лютого 2003 (товари) 01 березня 2005 (послуги)
28	ЄС – Ліван	Товари	ЗВТ	01 березня 2003
29	ЄС – Йорданія	Товари	ЗВТ	01 травня 2002
30	ЄС – Північна Македонія	Товари та послуги	ЗВТ і ЕІ	01 червня 2001 (товари) 01 квітня 2004 (послуги)
31	ЄС – Південно-Африканська Республіка	Товари	ЗВТ	01 січня 2000
32	ЄС – Марокко	Товари	ЗВТ	01 березня 2000
33	ЄС – Ізраїль	Товари	ЗВТ	01 червня 2000
34	ЄС – Мексика	Товари та послуги	ЗВТ і ЕІ	01 липня 2000 (товари) 01 жовтня 2000 (послуги)
35	ЄС – Туніс	Товари	ЗВТ	01 березня 1998
36	ЄС – Андорра	Товари	Митний союз	01 липня 1991
37	ЄС – Палестина	Товари	ЗВТ	01 липня 1997
38	ЄС – Фарерські острови	Товари	ЗВТ	01 січня 1997
39	ЄС – Туреччина	Товари	Митний союз	01 січня 1996
40	ЄС – Сирія	Товари	ЗВТ	01 липня 1977
41	ЄС – Норвегія	Товари	ЗВТ	01 липня 1973
42	ЄС – Ісландія	Товари	ЗВТ	01 квітня 1973
43	ЄС – Швейцарія, Ліхтенштейн	Товари	ЗВТ	01 січня 1973
44	ЄС – Overseas Countries and Territories	Товари	ЗВТ	01 січня 1971
45	ЄС Treaty	Товари та послуги	Митний союз і ЕІ	01 січня 1958

Джерело: складено автором за [16]

Досягнення стану повноправного члена ЄС відкриває для України можливість її включення до всіх тих угод, які уклав ЄС. Одночасно у разі вступу України до ЄС наслідком стає те, що всі угоди, укладені Україною до набуття статусу повноправного члена ЄС, із вступом до ЄС або набуватимуть статусу угод ЄС, або втрачатимуть юридичну силу. Однак, до набуття статусу повноправного члена ЄС Україна може укладати інтеграційні угоди, керуючись лише власними інтересами. Тому проблема реалізації інтеграційного потенціалу України стає похідною від набуття нею статусу повноправного члена ЄС [17].

Порівняння торговельних угод України (табл. 1) та ЄС (табл. 2) засвідчує, що ЄС укладає угоди з країнами Європи, Азії, Північної Америки, Латинської Америки, Африки, в той час як Україна характеризується вдвічі меншою кількістю угод, здебільшого з країнами Європи, Азії. Крім того, згідно із класифікацією СОТ, за типом торговельні угоди ЄС містять не лише Угоди про ЗВТ та Угоди про ЗВТ і Економічну інтеграцію, але також включають Угоди про Митний союз – з Туреччиною, Андоррою, Сан-Марино.

Беручи до уваги вищезазначене, Україні як державі-кандидату у члени ЄС доцільно не лише переглянути вже укладені угоди з точки зору припинення або поглиблення, розширення, але й розглянути можливості щодо розширення географічної присутності українських товаровиробників шляхом укладання нових угод про ЗВТ як з країнами, так і з їх регіональними об'єднаннями з метою просування вітчизняних товарів і послуг на нові ринки, однак беручи за основу розгляд торговельних угод ЄС.

Для цього розглянемо аналіз динаміки експорту, імпорту та сальдо торгівлі товарами України з країнами Європи, Азії, Африки, Америки, Австралії та Океанії протягом 2016–2021 років. Констатуємо, що Україна з 2005 р. має негативне сальдо торгівлі товарами з Європою (–1785 млн. дол. США), яке у 2019 р. зросло до – 11262,4 млн. дол. США, а в 2021 р. дорівнює – 10114,1 млн. дол. США. Водночас сальдо торгівлі товарами із Азією є позитивним (крім 2019 р.), наприклад: у 2016 р. – 2875,8 млн. дол. США, у 2017 р. – 2287,9; у 2018 р. – 136,8; у 2020 р. – 3309,0 та у 2021 р. – 2517,5 млн. дол. США, що можна розглядати як позитивний крок у напрямі зменшення торговельного дефіциту України.

**Динаміка експорту, імпорту та сальдо
торгівлі товарами України з країнами Європи,
Азії, Африки, Австралії і Океанії, млн. дол. США**

		2016	2017	2018	2019	2020	2021
Європа	Експорт	13790.1	17901.9	20606	26739.5	23736.1	34213.6
	Імпорт	18470.2	22922.4	25370.8	38001.9	32811.9	44327.7
	Сальдо	-4680.1	-5020.5	-4764.8	-11262.4	-9075.8	-10114.1
Азія	Експорт	11796.3	12967.3	13754.1	16646.1	19699.0	24762.1
	Імпорт	8920.5	10679.4	13617.3	17394.5	16390.0	22244.6
	Сальдо	2875.8	2287.9	136.8	-748.4	3309.0	2517.5
Африка	Експорт	3865.1	4047.7	4127	4971.5	4048	5626.8
	Імпорт	553.9	719	757.9	819.2	810.3	1213.1
	Сальдо	3311.2	3328.7	3369.1	4152.3	3237.7	4413.7
Америка	Експорт	735.2	1207.9	1620	1467.9	1548.9	3258.5
	Імпорт	2594.8	3615.6	4110.6	4397.7	4239	4833.1
	Сальдо	-1859.6	-2407.7	-2490.6	-2929.8	-2690.1	-1574.6
Австралія і Океанія	Експорт	18.3	71.9	48.6	59	67.1	73.9
	Імпорт	120.6	151.4	69.3	116.8	45.8	178.1
	Сальдо	-102.3	-79.5	-20.7	-57.8	21.3	-104.2

Джерело: розраховано автором [27]

Як свідчить аналіз табл. 3, сальдо торгівлі товарами України з країнами Африки за аналізований проміжок часу є позитивним, наприклад: у 2016 р. – 3311,2 млн. дол., у 2017 р. – 3328,7; у 2018 р. – 3369,1; у 2019 р. – 4152,3; у 2020 р. – 3237,7 та у 2021 р. – 4413,7 млн. дол. США. Зважаючи на аналіз торгівлі України із Африкою, очевидно, що потенціал потрібно в подальшому реалізувати.

Сальдо торгівлі товарами України з Америкою протягом усього аналізованого періоду є від'ємним: -1859,6 млн. дол. США у 2016 р.; -2407,7 у 2017; -2490,6 у 2018; -2929,8 у 2019; -2690,1 у 2020; -1574,6 млн. дол. США у 2021 році. Сальдо торгівлі товарами з Австралією та Океанією протягом усього аналізованого періоду (за винятком 2020 р., коли становило 21,3 млн. дол. США) було від'ємним; у 2021р. сальдо було від'ємним і становило 104,2 млн. дол. США. Отже, торгівлю з країнами Європи, Америки, Австралії та Океанії варто

переглянути в контексті кращої реалізації національних інтересів на відповідних зовнішніх ринках. Така торгівля має принаймні сприяти формуванню позитивного сальдо торгівлі, яке необхідно мати в умовах зростаючої заборгованості України. Водночас торгівля нашої держави з Америкою і особливо Австралією та Океанією не розвинена – товарообіг між Україною та цими регіонами світу незначний [27].

Тобто, європейські країни залишаються основними постачальниками товарів для України; проте азійські також покращують свої позиції, зменшуючи торговельний дефіцит України. Зовнішньоторговельні відносини України із країнами Африки вигідні, мають значний потенціал, який слід реалізовувати в майбутньому шляхом розроблення особливої регіональної торговельної політики. На підтвердження вищезазначених висновків, зауважимо, що в документі КМУ «Аудит економіки України 2030» наголошується, що прискорення лібералізації торгівлі з країнами саме Азії та Африки і збільшення присутності на ключових ринках дозволить Україні реалізувати експортний потенціал на додаткові 48 млрд. дол. США, навіть без зміни товарної структури експорту. Ринки субекваторіальної Африки мають великий потенціал за товарними групами, які експортує Україна, однак побудова логістичних мереж та переговори про рівні торговельні умови можливі лише за підтримки держави (експортні офіси, торговельні угоди). Україна також має схожі передумови для збільшення свого експорту в Індію принаймні в 3 рази [15, с. 32].

6. Висновки та перспективи

У затвердженій Кабінетом Міністрів України *Національній економічній стратегії* у напрямі 5 «Міжнародна економічна політика і торгівля» зазначається, що Україна має стати впливовим учасником міжнародних економічних відносин, надійним економічним партнером у світі, для чого виокремлюється чотири взаємопов'язані стратегічні цілі, спрямовані на більш ефективне використання інструментів державного регулювання розвитку інтеграційного потенціалу України. *Національна стратегія* нерозривно пов'язана із *державною політикою* як засобом її реалізації. Розв'язання проблеми використання інтеграційного потенціалу України вимагає здійснення практичних кроків щодо *удосконалення державного регулювання у сфері зовнішньої економіки*.

Як теорія, так і практика засвідчують, що сильна держава завдяки потужній *державній економічній політиці* здатна забезпечити своїм виробникам преференції у системі світових господарських зв'язків, сприяти підвищенню конкурентоспроможності вітчизняної продукції, що практично тотожне забезпеченню *політичного й економічного суверенітету*. Тобто, ефективність державної економічної політики полягає в прискоренні зростання національної економіки з метою підвищення її конкурентоспроможності на світових ринках і покращення добробуту її громадян.

У науковій літературі існують різні підходи до виокремлення складових зовнішньоекономічної політики, усі види якої є тісно пов'язаними між собою та відіграють важливу роль у формуванні та реалізації інтеграційного потенціалу країни. *Зовнішньоторговельна політика, яка є складовою зовнішньоекономічної політики, нерозривно пов'язана із внутрішньою економічною політикою держави*. На використання інтеграційного потенціалу особливий вплив здійснює *зовнішньоторговельна політика, де ключову роль відіграють тарифні та нетарифні заходи регулювання зовнішньої торгівлі держави*. Протягом останніх десяти років спостерігається посилення запровадження торговельних бар'єрів збоку найсильніших економік світу та збільшення використання неокласичних інструментів торговельного захисту – на практиці підтверджується домінування протекціоністських тенденцій у світовій економіці. В Україні державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності здійснюється за допомогою широкого кола засобів тарифного і нетарифного регулювання, кількість яких постійно зростає, виходячи із потреб світової ринкової економіки та з огляду на міжнародні зобов'язання України.

Наприкінці ХХ століття Україна як самостійна суверенна держава отримала можливість розвивати економічні зв'язки з усіма країнами світу, виходячи із власних інтересів, а отже відповідно формувати свій інтеграційний потенціал. Перші кроки держави у напрямі формування та зміцнення розвитку інтеграційного потенціалу здійснювалися шляхом підписання угод про ЗВТ з колишніми республіками СРСР. У зв'язку із змінами у світовій економіці та запровадженням ідей «нового регіоналізму» такі угоди потребують перегляду.

Натепер укладені торговельні угоди України мають як двосторонній, так і багатосторонній характер, деякі з них охоплюють лише

товари, в той час як стратегічні Угоди з ЄС та Великою Британією – виходять за межі торгівлі товарами і послугами. В сучасних умовах прискорення глобалізаційних процесів успішне розв'язання широкого кола проблем, пов'язаних із ефективним використанням тарифного і нетарифного регулювання є вагомим чинником подальшого розвитку інтеграційного потенціалу держави. У такому контексті логічно звернути увагу, що угоди України про ЗВТ та Угоди України про ЗВТ та про Економічну інтеграцію характеризуються різним рівнем ефективності, деякі вимагають відмови, більшість із них потребують перегляду, розширення, поглиблення.

ЄС продовжує активно укладати торговельні угоди як з країнами, так і з їхніми об'єднаннями. Порівняння торговельних угод України та ЄС засвідчує, що ЄС укладає угоди з країнами Європи, Азії, Північної Америки, Латинської Америки, Африки, в той час як Україна характеризується вдвічі меншою кількістю угод, здебільшого з країнами Європи, Азії. Крім того, згідно із класифікацією СОТ, за типом торговельні угоди ЄС містять не лише Угоди про ЗВТ та Угоди про ЗВТ і Економічну інтеграцію, але також включають Угоди про Митний союз – з Туреччиною, Андоррою, Сан-Марино. Досягнення стану повноправного члена ЄС відкриває для України можливість її включення до всіх тих угод, які уклав ЄС. Наслідком вступу України до ЄС є те, що всі угоди, укладені Україною до набуття статусу повноправного члена ЄС, із вступом до ЄС або набуватимуть статусу угод ЄС, або втрачатимуть юридичну силу. Подальші кроки у напрямі реалізації інтеграційного потенціалу вимагають, з одного боку, аналізу торговельних угод ЄС, а, і іншого, реалізації національних інтересів в глобальному просторі. Розрахунки засвідчують, що перспективними для України є ринки країн Африки та Азії.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у розвитку теоретико-методологічних засад і практичних рекомендацій щодо вдосконалення інструментів державного регулювання розвитку інтеграційного потенціалу України для прискорення зростання національної економіки з метою підвищення її конкурентоспроможності на світових ринках і покращення добробуту її громадян.

Список літератури:

1. Державна політика / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; ред. кол.: Ю.В. Ковбасюк (голова), К.О. Ващенко (заст. голови), Ю.П. Сурмін (заст. голови) [та ін.]. Київ : НАДУ, 2014. 448 с.
2. Алимов О.М., Даниленко А.І., Трегобчук В.М. та ін. *Економічний розвиток України: інституціональне та ресурсне забезпечення*. Київ : Об'єднаний інститут економіки НАН України, 2005. 540 с.
3. Державне управління: у 2 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Ред. кол.: Ю.В. Ковбасюк (голова), К.О. Ващенко (заст. голови), Ю.П. Сурмін (заст. голови) та ін. Київ ; Дніпропетровськ : НАДУ, 2012. Т. 1. 564 с.
4. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року : Постанова Кабінету міністрів України від 03 березня 2021 р. № 179. *Національна економічна стратегія на період до 2030 року*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-nacionalnoyi-eko-a179>
5. Вектори економічного розвитку 2030. Кабінет Міністрів України. 2021. 415 с. URL: <https://nes2030.org.ua/docs/doc-vector.pdf>
6. Енциклопедичний словник з державного управління / Уклад.: Ю.П. Сурмін, В.Д. Бакуменко, А.М. Михненко та ін.; за ред. Ю.В. Ковбасюка, В.П. Трошинського, Ю.П. Сурміна. Київ : НАДУ, 2010. 820 с.
7. Білоусов Є.М. Зовнішньоторговельна діяльність (особливості доктринального та правового забезпечення). *Право та інноваційне суспільство*. 2020. № 1 (14). С. 72–77. URL: <https://openarchive.nure.ua/server/api/core/bitstreams/ea9296d8-1e42-45ad-a09d-5ebef2561225/content>
8. Господарський кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
9. Орлов І.В., Ксендзук В.В. Складові зовнішньоекономічної політики України: перспективні вектори розвитку в сфері державного управління. *Економічний вісник*. 2020. № 4. С. 51–60.
10. Гребельник О.П. Специфіка формування митно-тарифних відносин у контексті становлення світової цивілізації. *Економічний вісник. Серія : фінанси, облік, оподаткування*. 2017. Вип. 1. С. 44–51.
11. Митний кодекс України із змінами і доповненнями, внесеними Законом України від 04 березня 2023 року. № 4495-VI. Текст редакції від 04.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>
12. Мандра Г.А. Регулювання зовнішньої торгівлі. Оперативне тарифне регулювання зовнішньоекономічної діяльності. 2023. Міністерство юстиції України. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_20086
13. Безкоровайна В.В. Податки в системі фінансового регулювання зовнішньоекономічної діяльності. *Фінанси України*. 2004. № 12. С. 40–45.
14. Гужва І. Можливості неопротекціонізму. Як вигравати у торгових війнах. *Дзеркало тижня*. Вип. 40, 27 жовтня – 2 листопада 2018 року. URL: https://zn.ua/ukr/foreign_economics/mozhливosti-neoprotekcionizmu-292197.html
15. Аудит економіки України 2030. Кабінет Міністрів України. Наслідки 30 років непослідовної політики, поточний рівень економічного і соціального розвитку України та можливості для зростання. 2021. 121 с. URL: <https://nes2030.org.ua/docs/doc-audit.pdf>

16. World Trade Organization. Regional trade agreements Database. URL: <http://rtais.wto.org>
17. Радзівська С.О. Регіоналізація та глобалізація: взаємозв'язки та перспективи безконфронтаційного розвитку. Київ : «СІК ГРУП УКРАЇНА», 2018. 376 с.
18. Булатова О.В. Регіональна складова глобальних інтеграційних процесів. Донецьк : ДонНУ, 2012. 386 с.
19. Радзівська С.О. Глобалізація та регіоналізація у світовому господарстві. Київ : ТОВ «ТРОПЕА», 2020. 360 с.
20. Радзівська С. Державне регулювання розвитку інтеграційних зв'язків України з Великою Британією. *Економіка та суспільство*. 2023. № 47. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-93>
21. Федун І., Стецько М., Стрельська І. Торговельна співробітництво України з Турецькою Республікою. *Економіка та суспільство*. 2023. № 47. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-52>
22. Гужва І., Іванов Є. Чи вигідна Україні зона вільної торгівлі з Туреччиною? Часом лібералізації у зовнішній торгівлі краще уникати. *Дзеркало тижня*. 01 лютого 2022 року. URL: <https://zn.ua/ukr/macrolevel/chivihidna-ukrajini-zona-vilnoji-torhivli-z-turechchinoju.html>
23. Ткач Д.І., Казік Т.В., Гнілуша С.І. Порівняльно-правовий аналіз угод про вільну торгівлю з Україною на прикладі ЄС та Канади. *Правничий вісник Університету «КРОК»*. 2019. № 35. С. 89–97.
24. Чайковська В.В. Модернізація правового режиму зовнішньоекономічної діяльності в Україні в умовах міжнародної економічної інтеграції : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.04:12.00.11. Одеса, 2021. 40 с.
25. Галасюк В. «Come on!» по-українськи (Інтерв'ю Президента УАРК В. Галасюка). *День*. № 56-57, п'ятниця-субота, 30-31 березня 2018 року. С. 10–11. URL: <http://www.clubofrome.org.ua/come-on-po-ukrayinski/>
26. Україна отримала статус кандидата на членство в ЄС. *Урядовий портал*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/ukrayina-otrimala-status-kandidata-nachlenstvo-v-yes>
27. Радзівська С.О. Державне регулювання зовнішньоторговельних зв'язків України на регіональному рівні в глобальному просторі. The 1st International scientific and practical conference «European scientific congress» (February 20-22, 2023). Barca Academy Publishing, Madrid, Spain, 2023. P. 435–442.

References:

1. Kovbasiuk Yu.V., Vashchenko K.O., Surmin Yu.P. (2014) *Derzhavna polityka* [State Policy]. National Academy for Public Administration under the President of Ukraine. Kyiv, 448 p. (in Ukrainian)
2. Alymov O.M., Danylenko A.I., Trehobchuk V.M. (2005) *Ekonomichnyi rozvytok Ukrainy: instytutsionalne ta resursne zabezpechennia* [Economic development of Ukraine: institutional and resource aspects]. Kyiv: United Institute for Economics of the National Academy of Sciences of Ukraine, 540 p. (in Ukrainian)

3. Kovbasiuk Yu.V., Vashchenko K.O., Surmin Yu.P. (2012) *Derzhavne upravlinnia: u 2 t.* [State Governance: in two volumes, vol. I.]. National Academy for Public Administration under the President of Ukraine. Kyiv; Dnipropetrovsk, vol. 1, 564 p. (in Ukrainian)

4. Pro zatverdzhennia Natsionalnoi ekonomichnoi stratehii na period do 2030 roku: Postanova Kabinetu ministriv Ukrainy vid 03 bereznia 2021 r. № 179 [On the National Economic Strategy of Ukraine for the period up until 2030. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine. № 179 dated 03 March 2021]. *The National Economic Strategy of Ukraine for the period up until 2030*. Available at: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-nacionalnoyi-eko-a179>

5. Vektory ekonomichnoho rozvytku 2030 (2021) [Vectors of economic development 2030]. Kabinet Ministriv Ukrainy – the Cabinet of Ministers of Ukraine, 415 p. Available at: <https://nes2030.org.ua/docs/doc-vector.pdf>

6. Kovbasiuk Yu.V., Troshchynsky V.P., Surmin Yu.P., Bakumenko V.D., Mykhnenko A.M. (2010). *Entsyklopedychnyi slovnyk z derzhavnoho upravlinnia* [Encyclopedic dictionary of Public Administration]. National Academy for Public Administration under the President of Ukraine. Kyiv, 820 p. (in Ukrainian)

7. Bilousov Ye.M. (2020) Zovnishnotorhovelna diialnist (osoblyvosti doktrynalnoho ta pravovoho zabezpechennia) [Foreign trade activity (features of doctrinal and legal support)]. *Pravo ta innovatsiine suspilstvo – Law and Innovative Society*, vol. 1 (14), pp. 72–77. Available at: <https://openarchive.nure.ua/server/api/core/bitstreams/ea9296d8-1e42-45ad-a09d-5ebef2561225/content> (accessed February 10, 2023).

8. Hospodarskyi kodeks Ukrainy [Economic code of Ukraine: the codified law of Ukraine which defines the basic principles of business in Ukraine and regulates business relations]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>

9. Orlov I.V., Ksendzuk V.V. (2020) Skladovi zovnishnoekonomichnoi polityky Ukrainy: perspektyvni vektory rozvytku v sferi derzhavnoho upravlinnia [Components of foreign economic policy of Ukraine: prospective vectors of development in the field of public governance]. *Ekonomichnyi visnyk – Economic Bulletin*, vol. 4, pp. 51–60. (accessed February 20, 2023).

10. Hrebelyuk O.P. (2017) Spetsyfika formuvannia mytno-taryfnykh vidnosyn u konteksti stanovlennia svitovoi tsyvilizatsii [The peculiarities of the tariff relations in the context of the world civilization formation]. *Ekonomichnyi visnyk – Economy Bulletin*, vol. 1, pp. 44–51.

11. Mytnyi kodeks Ukrainy iz zminamy i dopovnenniamy, vnesenymy Zakonom Ukrainy vid 04 bereznia 2023 roku № 4495-VI [The Customs Code of Ukraine as amended by the Law of Ukraine dated March 4, 2023]. Editorial text issued on 04.03.2023. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text> (accessed February 20, 2023).

12. Mandra H.A. (2023) Rehuliuвання zovnishnoi torhivli. Operatyvne taryfne rehuliuвання zovnishnoekonomichnoi diialnosti [Regulation of foreign trade. Operational tariff regulation of foreign economic activity]. Ministerstvo yustytisii Ukrainy [Ministry of Justice of Ukraine]. Available at: https://minjust.gov.ua/m/str_20086 (accessed February 20, 2023).

13. Bezkorovaina V.V. (2004) Podatky v systemi finansovoho rehuliuвання zovnishnoekonomichnoi diialnosti [Taxes in the system of financial regulation of foreign economic activity]. *Finansy Ukrainy – Finance of Ukraine*, vol. 12, pp. 40–45.

14. Huzhva I. (2018) Mozhlivosti neoproteksionizmu. Yak vyhravaty u torhovykh viinakh [Possibilities of neo-protectionism. How to win trade wars]. *Dzerkalo tyzhnia – Mirror of the Week*, vol. 40, 27 October – 2 November 2018. Available at: https://zn.ua/ukr/foreign_economics/mozhlivosti-neoproteksionizmu-292197_.html (accessed March 1, 2023).

15. Audyt ekonomiky Ukrainy 2030 (2021) [Audit of the economy of Ukraine] The Cabinet of Ministers of Ukraine. Naslidky 30 rokov neposlidovnoi polityky, potochnyi riven ekonomichnoho i sotsialnoho rozvytku Ukrainy ta mozhlivosti dlia zrostantia [The consequences of 30 years of inconsistent policies, the current level of economic and social development of Ukraine and opportunities for growth], 121 p. Available at: <https://nes2030.org.ua/docs/doc-audit.pdf>

16. World Trade Organization. Regional trade agreements Database. Available at: <http://rtais.wto.org>

17. Radziyevska S.O. (2018) *Rehionalizatsiya ta hlobalizatsiya: vzayemozvnyazky ta perspektyvy bezkonfrontatsynoho rozvytku* [Regionalization and globalization: interrelationships and prospects for non-confrontational development]. Kyiv: "SIK HRUP UKRAYINA", 376 p. (in Ukrainian)

18. Bulatova O.V. (2012) *Rehionalna skladova hlobalnykh intehratsiinykh protsesiv* [Regional component of global integration processes]. Donetsk: DNU, 386 p. (in Ukrainian)

19. Radziyevska S.O. (2020). *Hlobalizatsiya ta rehionalizatsiya u svitovomu hospodarstvi* [Globalization and regionalization in the world economy]. Kyiv: TROPEA, 360 p. (in Ukrainian)

20. Radziyevska S. (2023) Derzhavne rehuliuвання rozvytku intehratsiinykh zviazkiv Ukrainy z Velykoiu Brytaniieiu [Government regulation of integration relations development between Ukraine and the United Kingdom]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and Society*, vol. 47. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-93> (accessed March 15, 2023).

21. Fedun I., Stetsko M., Strzhelska I. (2023) Torhovelna spivrobitnytstvo Ukrainy z Turetskoiu Respublikoiu [Trade cooperation of Ukraine with the Republic of Turkey]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and Society*, vol. 47. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-52> (accessed March 15, 2023).

22. Huzhva I., Ivanov Ye. (2022) Chy vyhidna Ukraini zona vilnoi torhivli z Turechchynoiu? Chasom liberalizatsi u zovnishnii torhivli krashche unykaty [Is free trade area with the Republic of Turkey beneficial for Ukraine? Sometimes it is better to avoid liberalization in foreign trade]. *Dzerkalo tyzhnia – Mirror of the Week*. Available at: <https://zn.ua/ukr/macrolevel/chi-vihidna-ukrajini-zona-vilnoji-torhivli-z-turechchinoju.html> (accessed March 10, 2023).

23. Tkach D.I., Kazik T.V., Hnilusha S.I. (2019). Porivnialno-pravovyi analiz uhod pro vilnu torhivliu z Ukrainoiu na prykladi YeS ta Kanady [Comparative legal analysis of Ukraine's free trade agreements with the EU and with Canada].

Pravnychiy visnyk Universytetu "KROK" – Legal bulletin of the University KROK, vol. 35, pp. 89–97.

24. Chaikovska V.V. (2021) Modernizatsiia pravovoho rezhymu zovnishnoekonomichnoi diialnosti v Ukraini v umovakh mizhnarodnoi ekonomichnoi intehtratsii [Modernization of the legal regime of foreign economic activity in Ukraine in the conditions of international economic integration]: avtoref. dys. ... d-ra yuryd. nauk: 12.00.04:12.00.11.Odesa, 40 p. (in Ukrainian)

25. Halasiuk V. (30-31 March 2018) "Come on!" po-ukrainsky (Interviu Prezydenta UARK V.Halasiuka) ["Come on!" in Ukrainian (Interview of the President of the Ukrainian Association of the Club of Rome V. Halasiuk)]. *Den*, no. 56-57. Available at: <http://www.clubofrome.org.ua/come-on-po-ukrayinski/>

26. Ukraina otrymala status kandydata na chlenstvo v YeS. [Ukraine was granted the EU candidate status]. The Cabinet of Ministers. Available at: <https://www.kmu.gov.ua/news/ukrayina-otrimala-status-kandidata-na-chlenstvo-v-yes>

27. Radziyevska S.O. (2023) Derzhavne rehuliuвання zovnishnotorhovelnykh zviazkiv Ukrainy na rehionalnomu rivni v hlobalnomu prostori [Government regulation of foreign trade relations of Ukraine on the regional level in the global space]. *European scientific congress*. The 1st International scientific and practical conference (February 20-22, 2023). Madrid, Spain. Barca Academy Publishing, pp. 435–442. (in Ukrainian)